

OLIY TA'LIM TALABALARI VA ULARNING AXBOROT MANBALARIGA BO'LGAN EHTYOJI

Inamova Dilfuzaxon Ilxomjanovna

Yangiqo'rg'on tumani 10- maktab

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

dilfuzaxoninamova@gmail.com

+998 99 433 56 86

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil Jurnal soni: 13 Maqola raqami: 58 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1068</p> <p>KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS</p> <p>oliy ta'lim, talabalar, axborot resurslari, ilmiy izlanishlar, elektron resurslar, kutubxona, axborot texnologiyalari, ta'lim jarayoni</p>	<p>Ushbu maqolada oliy ta'lim talabalarining axborot resurslariga bo'lgan ehtiyoji va ularning bilim olishdagi roli o'rganiladi. Maqolada, ayniqsa, talabalarining ilmiy izlanishlari va o'quv jarayonlarida axborot resurslaridan samarali foydalanish zarurligi ta'kidlanadi. Shuningdek, turli axborot manbalari, shu jumladan, kutubxonalar, elektron resurslar va onlayn ma'lumot bazalari talabalarga qanday yordam berishi mumkinligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda, axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan talabalar uchun yangi imkoniyatlar paydo bo'lishi, shu bilan birga, axborot resurslarini to'g'ri izlash va foydalanish qobiliyatining ahamiyati ko'rsatiladi. Maqola, axborot resurslarini foydali va samarali ishlatishning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini, shuningdek, talabalar uchun axborot resurslariga bo'lgan ehtiyojni qondirishda kutubxonalar va ta'lim muassasalarining roli haqida muhim fikrlarni taqdim etadi. Yangi texnologiyalarning imkoniyatlaridan foydalanish, ta'lim sifatini oshirishda asosiy omil hisoblanadi.</p>

Kirish. Bugungi kunda axborot texnologiyalarining rivojlanishi, internet va elektron axborot resurslarining keng tarqalishi oliy ta'lim talabalariga uchun bilim olish imkoniyatlarini yanada kengaytirgan. Oliy ta'lim talabalariga, xususan, ilmiy izlanishlar olib borishda, kurs ishlari, diplom ishlari va amaliy tadqiqotlarni tayyorlashda internet orqali turli axborot resurslariga murojaat qilishlari kerak bo'ladi. Bu resurslar nafaqat an'anaviy kutubxonalar, balki ilmiy maqolalar, elektron jurnallar, ma'lumotlar bazalari, onlayn kurslar, videodarslar, forumlar va ijtimoiy tarmoqlarni ham o'z ichiga oladi.

Oliy ta'limda axborot manbalariga ehtiyojning ortishi talabalar uchun bir nechta ijobiy imkoniyatlarni yaratadi. Birinchidan, talabalar mustaqil o'qish va o'rganish jarayonida internet va boshqa elektron manbalardan foydalanish orqali o'z bilimlarini chuqurlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ikkinchidan, global miqyosda mavjud bo'lgan axborot manbalariga kirish imkoniyati ularning dunyoqarashini kengaytiradi va turli fanlarda yangi bilimlarni o'zlashtirishda samarali vosita bo'ladi.

Shu bilan birga, axborot resurslarining ko'pligi va ularga oson kirish talabalarga ma'lum bir muammolarni ham keltirib chiqaradi. Birinchidan, talabalar ma'lumotni tanlash va saralashda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin, chunki internetda mavjud bo'lgan axborotlarning har biri ishonchli yoki ilmiy asoslangan bo'lmashligi mumkin. Bu esa, o'z navbatida, noto'g'ri yoki noaniq ma'lumotlardan foydalanishga olib kelishi mumkin. Ikkinchidan, ba'zi talabalar axborot manbalarini izlashda vaqtini behuda sarflashlari mumkin, bu esa o'qish samaradorligini kamaytiradi.

Shuning uchun, talabalar uchun axborot manbalaridan samarali foydalanish bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Bu ko'nikmalarni o'rgatish, nafaqat universitet o'qituvchilari tomonidan, balki kutubxona xodimlari, ilmiy xodimlar va malakali mutaxassislar tomonidan ham amalga oshirilishi zarur. Talabalar axborot manbalarini topish, tahlil qilish, tasniflash va baholash bo'yicha o'zlarining mustaqil ishlari kuchaytirishlari lozim. Shu bilan birga, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanishni o'rgatish uchun maxsus kurslar va seminarlar tashkil etish talabalar uchun foydali bo'ladi.

Shu sababli, axborot resurslaridan samarali foydalanish nafaqat akademik muvaffaqiyatga, balki talabalar tomonidan ishlanayotgan ilmiy izlanishlarning sifatini yaxshilashga ham xizmat qiladi. Talabalar axborot resurslarini izlashda va ulardan foydalanishda o'z bilimlarini yangilab, o'z sohasidagi eng yangi yutuqlardan xabardor bo'lishadi. Bu esa ularning ilmiy salohiyatini oshirib, mustaqil fikrlash va tadqiqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Shu bilan birga, axborot manbalarining samarali foydalanishning bir qismini, ularni to'g'ri va etik tarzda ishlatish tashkil etadi. Talabalar, ayniqsa, internetdan foydalanishda, axborotlarni to'g'ri manbaga asoslanib, plagiatdan saqlanishga harakat qilishlari kerak. Bunday axborot resurslaridan foydalanish o'z sohasidagi bilim va ko'nikmalarni oshirishi, shuningdek, ilmiy izlanishlar va amaliy tadqiqotlarni yangi darajaga olib chiqishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim talabalarining axborot manbalariga bo'lgan ehtiyoji doimiy ravishda ortib bormoqda, bu esa o'z navbatida, talabalar uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ular nafaqat ilmiy izlanishlar va amaliy tadqiqotlar olib borishda, balki o'z o'qish jarayonlarini yanada samarali tashkil etishda ham axborot manbalariga keng murojaat qilishlari zarur. Biroq, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun talabalar axborot manbalarini izlash, tanlash, tahlil qilish va baholash ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishlari lozim.

Adabiyotlar tahlili. Axborot manbalari bo'yicha taniqli mutaxassis va olim Kristin Brus ham "Oliy ta'limda axborot manbalarining roli mustaqil o'rganish va tanqidiy fikrlashni rivojlantirishdir, bu talabalarni axborot bilan ishlash, tahlil qilish va yangi bilimlarni yaratish uchun zarur vositalar bilan ta'minlashdir" deb bejizga aytmagan. (Bruce, 2008). Olim Julian Foster ushbu fikrga yondosh fikr bildirgan holda "Axborot manbalaridan samarali foydalanish oliy ta'limda tanqidiy fikrlash va muammo yechish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun zarurdir. Axborotga kirish, uni baholash va samarali foydalanish qobiliyati akademik muvaffaqiyat va professional kompetensiyani oshiradi" deya ta'kidlaydi (Julian Foster, 2013). Demak, talabalarining axborot manbalariga bo'lgan ehtiyojini qo'llab-quvvatlabgina qolmay, ularni eng samarali va eng to'g'ri hisoblangan axborot resurslaridan foydalanishga undash, har qanday ko'ringan manbani emas, eng ishonchlilariga tayanib bilim olishga yo'naltirish bugungi davr pedagogik talabi hisoblanar ekan.

Oliy ta'limda talabalar o'zlarining bilimlarini nafaqat o'rganish, balki olingan axborotni tahlil qilish, sinchkovlik bilan tekshirish va uning ishonchligini baholash ko'nikmalarini rivojlantirishlari lozim. Axborotning katta hajmda tarqalishi, internetda va boshqa axborot manbalarida turli xil ma'lumotlar mavjudligi, soxta yoki noto'g'ri ma'lumotlarni aniqlashni juda muhim qiladi. Talabalar, ilmiy yoki amaliy maqsadlarida axborotni izlashda, unga tanqidiy yondoshuvni qo'llashlari kerak. Ayni shu gipotezani amaliyotga tatbiq etgan olim Dewey ham ta'limning o'zgaruvchan va dinamik tabiatini ta'kidlash bilan birga, o'rganish jarayonini faqat ma'lumot olish emas, balki tajriba

orqali amalda qo'llash va sinab ko'rish sifatida ko'rishni ta'kidlaydi (Dewey, 1938).

Tanqidiy fikrlashning ahamiyati shundaki, talabalar har bir manbaning ishonchligini tekshirishi, ularning yozilgan tarixini, muallifining malakasini, ma'lumotlarning to'liqligini va haqqoniyligini baholashlari kerak. Masalan, ilmiy maqolalarda yoki kitoblarda keltirilgan dalillarni tekshirib ko'rish, ularning boshqa manbalar bilan qanchalik mosligini taqqoslash, bularning hammasi axborotning haqiqiylikni aniqlashga yordam beradi. Shu tarzda, talabalar faqatgina faktlar bilan ishlashni o'rganib qolmasdan, ular o'z fikrlarini mustaqil ravishda shakllantirish, har qanday axborotga nisbatan savol berish va uning ishonchligini baholashni o'rganadilar. Shu o'rinda aytish joizki, o'zining ko'p intellektual nazariyasida, har bir insonda turli xil intellektual salohiyatlar mavjud bo'lib, o'qituvchilar har bir talabani mustaqil yondashuv jarayonida individual yondashuv bilan qo'llab-quvvatlashlari kerak (Gardner, 1983).

Bundan tashqari, axborotning turli manbalardan kelib chiqishi va uning konteksti ham tanqidiy fikrlashda muhim o'rin tutadi. Talabalar, faqatgina manbaning ishonchligini tekshirish bilan cheklanmasdan, shu ma'lumotlarning qanday sharoitda va qaysi maqsadda ishlab chiqilganini ham tahlil qilishlari zarur. Bu talabalarni yanada puxta fikrlovchi, savol berishga qodir va ilmiy muloqotga tayyor qilib tarbiyalaydi. Ushbu mashg'ulot esa talabalarning o'zaro hamkorlik jarayonida olib borilsa, yanada yuqori natijalarga erishish mumkin (Bandura, 1997) (Vygotksy (1978).

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda ma'lumotlar quyidagi usullar yordamida yig'ildi: So'rovnoma: Talabalar o'rtasida so'rovnoma o'tkazilib, ularning axborot resurslaridan foydalanish odatlari va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari to'g'risida ma'lumot yig'ildi. Savollar ochiq va yopiq shaklda bo'lib, tanqidiy fikrlashni aniqlash uchun maxsus indikatorlar belgilandi. Intervyu: Talabalar va pedagoglar bilan chuqur intervyular olib borilib, axborot resurslaridan foydalanishda uchraydigan qiyinchiliklar va ularning bartaraf etish yo'llari tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari. Shu tarzda, oliy ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish nafaqat talabalar uchun ilmiy muvaffaqiyatning kafolati, balki ularning kelajakdagi professional hayotida ishonchli axborotlarni ajratish va samarali qarorlar qabul qilishda muhim rol o'ynaydi. Bu ko'nikmalar, ayniqsa, o'zaro muloqotlar, professional masalalar va ijtimoiy muhokamalarda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, talabalar hayotida muhim o'rin egallagan va axborot manbalariga juda talab ortadigan bir nechta davrlar mavjud:

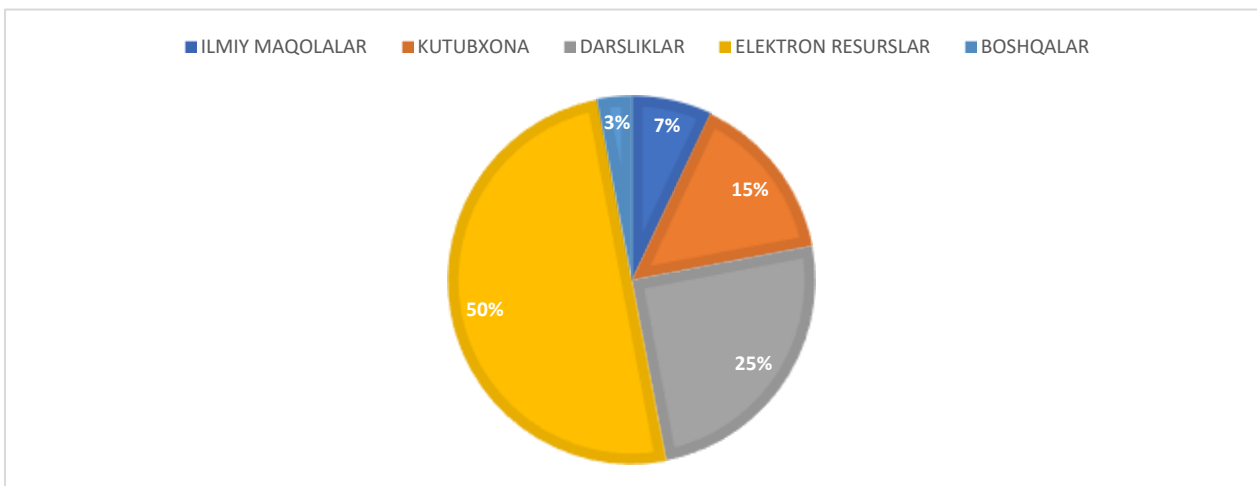
Ilmiy tadqiqotlar: Talabalar ilmiy ishlarni bajarishda yangi ma'lumotlarni, ilmiy konsepsiyalarni, metodologiyalarni izlashadi. Shu nuqtada, ilmiy jurnal maqolalari, elektron kutubxonalar, ma'lumotlar bazalari va akademik resurslar talabalar uchun juda katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Ilmiy jurnal maqolalari: Jurnallar, ilmiy tadqiqotlarning asosiy manbai bo'lib, sohadagi eng yangi va dolzarb tadqiqotlar, tajribalar va natijalarni o'z ichiga oladi. Talabalar ilmiy ishlarini tayyorlashda aniq bir mavzu bo'yicha ilmiy maqolalarni izlab topishlari zarur. Bu maqolalar ilmiy tadqiqotlar uchun mustahkam asos bo'lib xizmat qiladi va yangi ilmiy konsepsiyalarni o'rganishda yordam beradi. Shuningdek, ular tadqiqot metodologiyalarini o'zlashtirish, mavjud bilimlarni tanqidiy ravishda baholash va yangi tadqiqotlar qilish uchun zarur bo'lgan bilimlarni taqdim etadi.

Elektron kutubxonalar: Bugungi kunda kutubxonalar faqatgina jismoniy kitoblar bilan cheklanib qolmaydi, balki raqamli axborot manbalarini ham taqdim etadi. Elektron kutubxonalar orqali talabalar turli ilmiy resurslar, e-kitoblar, maqolalar, tezislari va boshqa ilmiy materiallarni topishlari mumkin. Bu kutubxonalar talabalar uchun tezkor va samarali ma'lumot olish imkoniyatini yaratadi, chunki ular nafaqat kutubxona ichidagi, balki global ilmiy manbalarga ham kirish huquqiga ega bo'lishadi.

Ma'lumotlar bazalari: Oliy ta'limda talabalar ilmiy ishlarini bajarishda ilmiy ma'lumotlar bazalaridan keng foydalanishlari kerak. Bu bazalar, masalan, JSTOR, Google Scholar, ScienceDirect kabi resurslar, ilmiy maqolalar, kitoblar, konferensiya materiallari va boshqa ko'plab ilmiy ishlanmalarni taqdim etadi. Talabalar bu bazalarda mavjud bo'lgan ma'lumotlarni izlash orqali o'zlarining ilmiy ishlarini mustahkamlashlari, turli tadqiqotlar va metodologiyalarni tahlil qilishlari mumkin. Ma'lumotlar bazalarida ko'plab sohalarga oid materiallar mavjud bo'lgani uchun, talabalar o'z ishlarida keng qamrovli va o'zaro bog'langan bilimlarni qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Akademik resurslar: Oliy ta'lim muassasalarida talabalar o'z tadqiqotlari uchun akademik resurslardan foydalanishlari kerak. Bu resurslar, masalan, darsliklar, kurs materiallari, akademik konferensiyalar va boshqa ilmiy taqdimotlar bo'lishi mumkin. Akademik resurslar talabalar uchun yangi ilmiy yondoshuvlar va metodologiyalarni o'rganish, mavjud bilimlar bilan tanishish va o'z tadqiqotlari uchun zarur bo'lgan yo'nalishlarni belgilashda muhim rol o'ynaydi. Bu resurslar yordamida talabalar o'zlarining ilmiy ishlarini yanada kengaytirish va to'liq ma'lumotlar asosida mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi.

1-rasm. Oliy ta'lim talabalari uchun axborot manbalari

Shu bilan birga, ilmiy tadqiqotlar jarayonida talabalar axborotning manbasini baholash va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishlari kerak. Har bir manba ishonchligini tekshirish, uning ilmiy yoki amaliy ahamiyatini tahlil qilish, soxta yoki noto'g'ri ma'lumotlardan ajratib olish, zamonaviy tadqiqot metodologiyalariga asoslanib bilimlarni to'g'ri qo'llash – bularning hammasi ilmiy ishlarining muvaffaqiyatli va samarali bo'lishiga yordam beradi.

Shu tarzda, ilmiy tadqiqotlar uchun axborot manbalaridan foydalanish faqatgina ma'lumot yig'ish jarayoni emas, balki o'z bilimlarini mustahkamlash, yangi ilmiy konsepsiyalarni o'rganish va ularni amaliyotda qo'llashda muhim bir bosqichdir. Bu talabalar uchun ilmiy va akademik muvaffaqiyatga erishishning asosiy omillaridan biridir.

Kurs ishlari va diplom ishlari oliy ta'lim talabalarining o'z akademik va ilmiy malakalarini rivojlantirishda eng muhim bosqichlardan biridir. Pedagog olim Bruner ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lgan yondashuvlar sifatida, talabalar o'rganishni faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmasdan, amaliy vazifalarni bajarish orqali o'zlashtirishlari kerakligini ta'kidlaydi (Bruner, 1960). Bu ishlarda talabalar o'zlarining nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llash, ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish va yangiliklarni kiritish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kurs va diplom ishlari, odatda, aniq mavzuda o'ziga xos ilmiy izlanishlarni talab qiladi, shuning uchun to'g'ri axborot manbalarini topish va ulardan ilmiy asosda foydalanish juda muhimdir.

Axborot manbalarini to'g'ri topish: Kurs yoki diplom ishini yozishda talabalar eng avvalo, mavzulariga oid dolzarb ilmiy materiallarni izlashlari kerak. Bu maqsadda ular ilmiy jurnallar, kitoblar, konferensiya materiallari, dissertatsiyalar va boshqa ilmiy resurslardan foydalanadilar. Axborot manbalarini to'g'ri topish uchun talabalar elektron kutubxonalar, ma'lumotlar bazalari (masalan, JSTOR, Google Scholar, ScienceDirect) va akademik portallar yordamida izlanishlar olib boradilar. Bu manbalar o'zlarida faqat ilmiy tadqiqotlar, izlanishlar va tajribalarni o'z ichiga olgan yuqori sifatli materiallarni taqdim etadi. To'g'ri manbalarni topish talabalarni yanada puxta ilmiy ishlar yozishga tayyorlaydi.

Ilmiy manbalardan to'g'ri foydalanish: Kurs va diplom ishlari uchun topilgan ilmiy manbalarni faqatgina ma'lumot yig'ish sifatida emas, balki ilmiy asos sifatida ishlatish muhimdir. Talabalar o'z ishlarida faqat isbotlangan va ishonchli ma'lumotlarni qo'llashlari kerak. Bu esa o'z navbatida manbalarni tahlil qilish va yangi ilmiy tadqiqotlarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishni talab etadi. Talabalar, keltirilgan ma'lumotlar va faktlar, ilmiy dalillarni aniq va izchil tarzda taqdim etishda yordam berish uchun manbalarni to'g'ri formatda keltirish (masalan, APA, MLA yoki Chicago uslublarida) va iqtiboslashni o'rganishlari lozim. Bu ilmiy me'yorlarga muvofiq yozish, ularning ishlari mustahkam ilmiy asosga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Nazariy asoslar va yangi ilmiy tadqiqotlar: Kurs va diplom ishlari talabalar faqat mavjud nazariy bilimlarni aks ettirmasdan, balki yangi ilmiy tadqiqotlarni o'z ishlariga qo'shishlari kerak. Bu talabalar o'zlarining tadqiqotlarida yangi va ilg'or yondoshuvlarni qo'llash, ilgari o'rganilgan tadqiqotlarni qayta tahlil qilish, yangi metodologiyalarni qo'llash va mavjud bilimlarni kengaytirishga qaratilgan yondoshuvlarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu ma'noda, talabalar yangi ilmiy tadqiqotlar va ilmiy izlanishlarning dolzarbligini baholash va ular orqali o'z ishlarini yangilashga qaratilgan yondoshuvlarni qo'llashlari zarur. Buning natijasida, ular o'zlarini tanlagan sohada yangiliklarni kiritish va zamonaviy ilmiy g'oyalarga qo'shilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ilmiy ishlarda metodologiyalarning ahamiyati: Kurs va diplom ishlari talabalar nafaqat nazariy asoslarni o'rganish, balki ilmiy metodologiyalarni ham qo'llashlari kerak. Bu metodologiyalar tadqiqotlarida foydalaniladigan texnikalar, tadqiqot dizaynlarini va statistik analizlarni o'z ichiga oladi. Talabalar ilmiy ishlari tadqiqot metodologiyalarini aniq belgilab, ularni tanqidiy yondoshuv orqali sinovdan o'tkazishlari kerak. Bu orqali talabalar nafaqat mavzu bo'yicha chuqur bilimlarga ega bo'lishadi, balki ilmiy tadqiqotlar qilish jarayonida o'zlarining metodologik ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar.

Manbalarni baholash va ishonchligini tekshirish: Kurs va diplom ishlari foydalaniladigan manbalar faqat ma'lumotning o'ziga qarab baholanmasligi kerak, balki manbaning ishonchligi va ilmiy darajasi ham e'tiborga olinishi lozim. Talabalar, ayniqsa, internetdan olinadigan manbalarni ehtiyotkorlik bilan tanlashlari zarur, chunki ularning aksariyati ishonchsiz bo'lishi mumkin. Axborotni baholashda manbaning nashriyoti, mualliflik huquqi, ilmiy darajasi va boshqa muhim ko'rsatkichlar hisobga olinadi. Shuningdek, talaba o'z ishida soxta ma'lumotlardan yoki manba ko'rsatilmagan iqtiboslardan saqlanishi lozim, chunki bu ilmiy me'yorlarga ziddir. Xulosa qilib aytganda, kurs va diplom ishlarni yozish jarayonida talabalar, faqatgina mavjud bilimlardan foydalanish bilan cheklanmay, balki yangi ilmiy tadqiqotlarni ham o'z ishlariga qo'shib, o'zlarining ilmiy salohiyatlarini yanada kengaytirishlari zarur. Shu tarzda, ular nafaqat nazariy bilimlarga, balki ilmiy izlanishlar va metodologiyalarga ham puxta egallanishadi. Bu esa talabalarni nafaqat muvaffaqiyatli ilmiy ishlar

yo'zishga, balki kelajakda o'z sohalarida ilmiy tadqiqotlar olib borishga tayyorlaydi.

Fikrlar va yangiliklar almashish: ilmiy va ijtimoiy tadqiqotlarda talabalar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishning eng muhim omillaridan biridir. Talabalar o'z ilmiy va ijtimoiy muammolarni o'rganishda nafaqat o'z fikrlarini bildirib, balki boshqalarining fikrlarini tinglash va ularni tanqidiy tahlil qilish orqali bilimlarini yanada chuqurlashtiradilar. Fikr almashish nafaqat ilmiy sohada, balki ijtimoiy, siyosiy va madaniy masalalarda ham talabalar o'rtasida samarali muloqot va hamkorlikni ta'minlaydi. Buning natijasida talabalar yangi fikrlarni qabul qilish, turli nuqtai nazarlarni tinglash va o'z bilimlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ilmiy va ijtimoiy muammolarni muhokama qilish: Talabalar ilmiy ishlarini bajarishda, o'z fikrlarini bildirish va boshqalar bilan muloqot qilish orqali, o'z tadqiqotlari va ilmiy izlanishlarining ahamiyatini ko'rsatadilar. Bu, ayniqsa, murakkab ilmiy yoki ijtimoiy muammolarni o'rganish jarayonida, turli xil qarashlarni tinglash va talqin qilish uchun juda foydalidir. Masalan, ilmiy konferensiyalar, seminarlar yoki forumlarda fikr almashish talabalar uchun o'z tadqiqotlarini yanada puxta va to'liqroq shakllantirish imkoniyatini yaratadi. Shu tarzda, talabalar o'zlarining izlanishlari va fikrlarini jamoa bilan baham ko'rish orqali yangi g'oyalar, yondoshuvlar va metodologiyalarni kashf etishadi.

Ommaviy axborot vositalari va forumlar: Bugungi kunda ommaviy axborot vositalari, masalan, ilmiy jurnallar, televideniye, radio, va Internet portallari, talabalar uchun ilmiy va ijtimoiy masalalarni o'rganishda samarali platformalar bo'lib xizmat qiladi. Axborotning tez tarqalishi, jahon miqyosida yuz berayotgan ijtimoiy va siyosiy jarayonlar haqida xabardor bo'lish imkoniyatlarini taqdim etadi. Talabalar ommaviy axborot vositalaridan foydalanish orqali o'zlarining ilmiy yoki ijtimoiy muammolarni tahlil qilishlari va yangiliklar bilan tanishishlari mumkin. Shuningdek, forumlar yoki ilmiy bloglar kabi platformalarda ilmiy va ijtimoiy fikrlar almashish, turli soha mutaxassislari yoki talabalar bilan muloqot qilish, muammolarni kengroq kontekstda tushunish imkonini beradi.

Ijtimoiy tarmoqlarning roli: Ijtimoiy tarmoqlar (masalan, Twitter, Facebook, LinkedIn, ResearchGate) talabalarga ilmiy va ijtimoiy muammolarni muhokama qilish uchun qulay platformalarni taqdim etadi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali talabalar o'zlarining fikrlarini keng auditoriyaga taqdim etishlari, mutaxassislar va ilg'or fikr egalari bilan muloqot qilishlari mumkin. Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar ilmiy tadqiqotlar yoki yangi ilmiy yondoshuvlar haqida tekzor xabardor bo'lish, turli mavzularda maqolalar, ilmiy chiqishlar va boshqa resurslar bilan tanishish uchun juda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshirilgan fikr almashish talabalar uchun fikrlashni yanada kengaytirish va ko'proq bilim olish imkoniyatini yaratadi.

Fikrlarni baham ko'rish va tanqidiy fikrlash: Talabalar ilmiy yoki ijtimoiy muammolarni o'rganishda o'z fikrlarini boshqalar bilan baham ko'rish, shu bilan birga, boshqalar tomonidan bildirilgan fikrlarni tanqidiy ravishda tahlil qilish orqali bilimlarini mustahkamlashlari kerak. Fikrlarni ochiq va hurmat bilan almashish, ijtimoiy va ilmiy fikr almashuvining samarali bo'lishiga yordam beradi. Tanqidiy fikrlashni qo'llash talabalar o'z fikrlarini o'zgartirish, yangilash yoki yanada puxta qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Tanqidiy fikrlash jarayonida olingan ma'lumotlarni baholash va tahlil qilish orqali talabalar nafaqat o'z bilimlarini yangilaydilar, balki o'z qarashlarini kengaytiradilar.

Ilmiy tadqiqotlar va ijtimoiy masalalarga yangiliklarni kiritish: Talabalar ilmiy va ijtimoiy muammolarni o'rganishda yangiliklarni o'z ishlariga kiritishlari zarur. Yangiliklarni kiritish jarayonida ular nafaqat mavjud ilmiy ma'lumotlarga asoslanishlari, balki yangi ilmiy tadqiqotlarni, yangilangan metodologiyalarni va ijtimoiy voqealarni hisobga olishlari kerak. Shu tarzda, talabalar ilmiy yoki ijtimoiy sohalarida yangiliklarni aks ettirish, o'z tadqiqotlarida yangilanishlarga erishish va o'z ilmiy yondoshuvlarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunda, ilmiy maqolalar, konferensiyalar, webinarlar yoki boshqa tadbirlar yordamida yangiliklarni kiritish talabalar uchun katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Fikrlar va yangiliklar almashish talabalar uchun nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy va madaniy sohalarida ham o'z bilimlarini kengaytirish

imkoniyatini beradi. Ommaviy axborot vositalari, forumlar va ijtimoiy tarmoqlar talabalar uchun yangi fikrlar va yondoshuvlarni kiritish, mavjud ma'lumotlarni baholash va ilmiy hamkorlikni rivojlantirish uchun samarali vositalar bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon talabalarni nafaqat ilmiy ishlarda muvaffaqiyatli bo'lishga, balki ijtimoiy muammolarga nisbatan tanqidiy yondoshuvni rivojlantirishga ham yordam beradi.

Talabalar o'z ta'lim jarayonida foydalanadigan axborot manbalari juda xilma-xil va ularning har biri o'ziga xos rolni bajaradi. Bularni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

Oliy ta'lim talabalarining ta'lim jarayonida eng ko'p foydalanadigan manbalardan biri kitoblar va ilmiy jurnallar hisoblanadi. Kitoblar, darsliklar, ensiklopediyalar va ma'ruzalar ta'lim jarayonining asosiy qismlarini tashkil etadi. Bunda talabalar o'zlarining kasbiy bilimlarini kengaytiradilar, ilmiy usullarni va metodologiyalarni o'rganadilar. Ilmiy jurnallar esa eng so'nggi ilmiy yutuqlar, maqolalar va tadqiqotlar haqida ma'lumot olishga yordam beradi.

Internetning rivojlanishi bilan elektron manbalar tobora keng tarqalmoqda. Google Scholar, Scopus, JSTOR kabi ilmiy ma'lumotlar bazalari talabalar uchun juda muhim bo'lib, ular ilmiy maqolalar va tadqiqotlarni topish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, onlayn darsliklar, video leksiylar, va boshqa interaktiv resurslar ham ta'limda samarali foydalanish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'lim muassasalarining kutubxonalarini va ma'lumotlar bazalari talabalar uchun ta'lim olishda eng asosiy resurs hisoblanadi. Kutubxonalarda turli ilmiy kitoblar, jurnallar va boshqa materiallar mavjud. Hozirda kutubxonalar ko'plab elektron resurslarga ham ega bo'lib, talabalar internet orqali ularga kirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Oliy ta'lim talabalariga o'qish jarayonida video materiallar, animatsiyalar, interaktiv taqdimotlar, va boshqalar ko'pincha yordam beradi. Bu manbalar talabalar uchun murakkab mavzularni o'rganishda yanada qiziqarli va tushunarli tarzda taqdim etilishiga imkon beradi. Misol uchun, onlayn video kurslar, vebinarlar va ilmiy tadbirlar talabalar uchun juda foydalidir.

Muhokama. Talabalar axborot manbalaridan foydalanganda ba'zi muammolarga duch keladilar. Bu muammolarni quyidagicha tahlil qilish mumkin:

Axborot manbalarining cheklanganligi: Ko'plab oliy ta'lim muassasalarida kutubxonalarning to'liq va zamonaviy resurslarga ega emasligi muammosi mavjud. Bu esa talabalarni kerakli ilmiy manbalarga kirish imkoniyatidan mahrum etadi. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda axborot manbalariga kirishning cheklanganligi o'qish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ishonchli manbalarining yetishmasligi: Internetda mavjud bo'lgan axborot manbalarining ishonchligi har doim ham kafolatlanmaydi. Talabalar ba'zan noto'g'ri yoki eskirgan axborotlardan foydalanishlari mumkin. Shu sababli, axborotning manbasini, ishonchligini va yangiligini tekshirishda talabalar o'z bilimlarini oshirishlari kerak.

Axborotdan samarali foydalanish ko'nikmalarining yetishmasligi: Talabalar axborot manbalarini topishda va ularni

samarali ishlatishda ba'zan qiyinchiliklarga duch keladilar. Ba'zida ular izlagan ma'lumotlarini to'g'ri tanlab olmaydilar yoki ba'zi resurslardan samarali foydalanishni bilmaydilar. Shu sababli, o'quv dasturlarida axborot manbalaridan samarali foydalanishni o'rgatish muhim ahamiyatga ega.

Axborot texnologiyalari zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismiga aylangan. Ular talabalar uchun axborot olish va uni tahlil qilishning samarali usullarini taqdim etadi. Internet resurslari, raqamli kutubxonalar, ma'lumotlar bazalari, va onlayn ta'lim platformalari talabalar uchun eng qulay va tezkor manbalar hisoblanadi. Talabalar axborot texnologiyalaridan nafaqat ilmiy ishlarni bajarishda, balki ta'lim jarayonini soddalashtirishda ham foydalanadilar. Bundan tashqari, onlayn kurslar, videolar, va interaktiv materiallar talabalarining ta'lim olishda ishtirokini oshiradi. Shuning uchun ham, yuqoridagi muammolarni bartaraf qilish uchun quyidagi takliflar berilishi mumkin:

- Axborot manbalarini kengaytirish va yangilash: Oliy ta'lim muassasalarini kutubxonalarini va ilmiy resurslar bazasini yangilab borishlari kerak. Bu talabalarni zamonaviy va ishonchli axborot bilan ta'minlash imkoniyatini yaratadi.

- Axborotdan foydalanish ko'nikmalarini oshirish: Talabalarga axborot manbalaridan samarali foydalanish, ma'lumotlarni baholash va tahlil qilishni o'rgatish uchun maxsus kurslar yoki treninglar tashkil etish zarur.

- Axborot almashish platformalarini yaratish: Talabalar o'zaro tajriba almashishlari va ilmiy ishlar bo'yicha maslahatlar olishlari uchun ijtimoiy tarmoqlar, forumlar yoki elektron kutubxonalarda platformalar yaratish mumkin.

Xulosa va takliflar. Oliy ta'limda axborot manbalarining ahamiyati bugungi kunda tobora ortib bormoqda. Talabalar ilmiy va amaliy faoliyatlarida axborot resurslaridan samarali foydalanish, tanqidiy fikrlash va mustaqil izlanishlar olib borish ko'nikmalarini rivojlantirishlari zarur. Axborotning xilma-xilligi va uning ishonchligini tekshirish talabalar uchun muhim ko'nikmalarni shakllantiradi. Oliy ta'lim muassasalarida talabalar ilmiy tadqiqotlar, kurs va diplom ishlari, shuningdek, fikr almashish jarayonlarida ishonchli manbalardan foydalanishni o'rganadilar.

Ushbu jarayon nafaqat ilmiy muvaffaqiyatni ta'minlaydi, balki talabalarni kelajakdagi professional faoliyatlariga ham tayyorlaydi. Axborot manbalarini to'g'ri tanlash, ularning ishonchligini baholash va tanqidiy tahlil qilish orqali talabalar o'z bilimlarini mustahkamlash va yangi ilmiy yondoshuvlarni qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, fikr almashish va ijtimoiy muloqot orqali talabalarining ilmiy salohiyatlari yanada boyib boradi.

Demak, axborot manbalaridan samarali foydalanish nafaqat o'qish jarayonida muvaffaqiyatga erishish, balki kelajakda ilmiy tadqiqotlar olib borish, professional faoliyatda muvaffaqiyatga erishish va ijtimoiy masalalarda faol ishtirok etish uchun muhim vosita hisoblanadi. Oliy ta'lim tizimida bu ko'nikmalarni rivojlantirish talabalar uchun nafaqat akademik muvaffaqiyat, balki ularga bilimli, tanqidiy fikr yurituvchi va ilmiy jihatdan mustahkam shaxslar bo'lib yetishish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bruce, C. (2008). *Information literacy in higher education*.
2. Julian Foster. (2013). "Information Literacy in Higher Education".
3. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. Kappa Delta Pi.
4. Bruner, J. S. (1960). *The Process of Education*. Harvard University Press.

5. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books.
6. Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. W. H. Freeman.
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.